

**MOLNÁR-KOVÁCS ZSÓFIA (2019): A MAGYAR TANKÖNYV-
KUTATÁSOK FORRÁSDIMENZIÓI (1867–1918).
INSTITUTIO, PÉCS.**

Mohr Szilárd: Alaposság és természetesség

A fent jelzett kötet szerzője, *Molnár-Kovács Zsófia* a kevés dualizmus kori tankönyvtörténeti kutatók egyike. Könyve pedig, *A magyar tankönyvkutatások forrásdimenziói (1867–1918)* egy több éves munka eredményét bemutató mű, s egyben az egyik legfrissebb azon művek között, amelyek a dualizmus kori magyar tankönyvkutatásokkal is foglalkoznak.

A kötet egyedülállónak mondható. Egészükben a tankönyvkutatásra reflektáló művek ugyan születtek már korábban is, például a tankönyvkutatás módszertanáról (történeti dimenzióban) professzor Fischerné Dárdai Ágnesé (2002). Ennek azonban nem kiemelt témája a forrásdimenziók bemutatása, s a vizsgálati terep nem korlátozódik szorosan a Monarchia idejére. Molnár-Kovács Zsófia kötetében azonban ezek fókuszba kerülnek. Bár szemléltetésként történik tankönyvvizsgálati kutatásbemutatás is, *a tankönyvek kutatásának lehetőségeivel* foglalkozik a teljes mű. Molnár-Kovács Zsófia aktívan publikál a témában, s nevéhez fűződik egy kapcsolódó bibliográfia is. Érdeklődése a tankönyvek iránt, kiváltképp a történelemtankönyvek iránt tudományos pályájának kezdete óta folyamatos. A kötet pedig híven tükrözi az e pályán fölhalmozódott

ismeretmennyiséget. Egyfajta *összegző* művel állunk tehát szemben.

A tartalomjegyzék tudatos és alapos szerkesztésre vall. A középpontban mindig az a kérdés áll: *melyek azok a források, amelyek egy tankönyvi kutatásnak a legfontosabb forrásai lehetnek?* A szerző e kérdésfeltevésen belül három dimenziót különít

---

melyek azok a források,
amelyek egy tankönyvi
kutatásnak a legfontosabb
forrásai lehetnek?

---

el: oktatáspolitikai, pedagógiai-iskolai, valamint – az ezektől részben eltérő, hiszen nem primer forrásokra támaszkodó – szakirodalmi (forrás) dimenziót. Mindegyiket aztán további rétegekre,

alegységekre bontja.

A bontás jól érthető kategóriákat, jól olvasható szöveget eredményez. Az oktatáspolitikai dimenzióban olyan források jelennek meg, amelyek keletkezése annak köszönhető, hogy a Monarchia idején hatalmon lévő kormányzatok igyekeztek különböző módszerekkel befolyásolni az oktatást. Ilyenek voltak a tankönyvkiadás és a tankönyvengedélyezett jogi szabályozásai, vagy a különböző vallás- és közoktatásügyi miniszterek tankönyvi rendeletei. De ugyanide tartoznak a tantervek, valamint a szakmai testületek (kiváltképp az Országos Közoktatási Tanács) anyagai is. (A vallás- és közoktatásügyi minisztérium műsorpolitikáját részletesen is bemutatja

a szerző.) Nem pusztá jogszabály-fel-sorolásról beszélünk: a könyv már-már kézikönyvszerű alapossággal gyűjti össze a témához valamilyen módon kapcsolódó információkat.

A pedagógiai-iskolai dimenzióban azokat a forrásokat ismerteti a szerző, amelyek az oktatás ottani szereplőinek tevékenysége nyomán születtek a korszakban. Az ide tartozó fejezetek nem részletességükkel tűnnek ki – inkább csak egyfajta útmutatást kínálnak. A szerző bemutatja, hogy mely forrástípusok lehetnek érdekesek e terepen. Mindez azonban kiegészül szemléltetéssel is! Molnár-Kovács Zsófia megmutatja, hogyan lehet *használni* ezeket a forrásokat a kutatásban. A tankönyvszerzői iratanyagok, hagyatékok közül tankönyvkutatási felhasználhatósági szempontból tételesen megismerjük, hogy kiknek a hagyatéka maradt ránk. Példaként Schultz Imre irathagyatékát mutatja be a szerző. Ezt követően az iskolai értesítőket vizsgálja mint a tankönyvkutatás egy lehetséges forrásbázisát.

Ez utóbbi megközelítés újszerű a tankönyvkutatásban. Bár a nevelés-történet-írással foglalkozók számára az iskolai értesítő általában alapvető forrást jelentenek – kiváltképp akkor, ha a kutatók mikrotörténeti (pl. iskolatörténeti) kutatásokat végeznek –, de talán a tankönyvkutatásokról nem jutnának eszünkbe ezek a dokumentumok. Gazdagításként azonban – avagy inkább a tévedés kiküszöböléseként – a szerző ezeket is a tankönyvkutatás egyik forrásdimenziójává emeli. Ezután pedig egy (műfajában rövidnek számító) kutatási beszámolóval mint példával meg is mutatja ennek jogosságát.

Ennél a kutatásánál érdemes megállni egy kicsit. A könyv olvasása közben úgy

tűnhet, hogy ez az egyébként a kötetben belül nagy helyet (a pedagógiai-iskolai dimenzió fejezetének csaknem kétharmadát) elfoglaló rész kevésbé illeszthető a könyv célkitűzéséhez. Hiszen a monográfián belül egy *önálló* kutatás bemutatása történik itt. Azon túl azonban, hogy ez a példa az iskolai értesítőket forrásként kezeli, a kutatás leírásának *módja, nyelve* általános érvénnyel példázatosá teszi ezt a legitimitációt magát. A könyv többszöri olvasásakor egyre feltűnőbb e rész könyvnyedsége – mintha a szerző ezt a kutatást

egyszerűen „a zsebéből vette volna elő”, és azt (vagy más példát) akár személyes beszélgetésben is könnyedén fel tudná hozni, emlékezve a legapróbb adatokra is, hogy állítását bizonyítsa. Ez a természetesség, amely a

szerző témában való jártasságából fakad, végső soron egyértelműen megerősíti a szöveg kohézióját. Tekinthető úgy, mintha ez a rész a kitérő (egressus), vagy még inkább maga a bizonyítás (confirmatio) lenne, s talán nem is indokolt a feltételes mód – hiszen valóban az.

A pedagógiai-iskolai dimenzió fejezetében érdekes még az első alfejezet, amely a tankönyvek kiadásával kapcsolatos információk bemutatásával foglalkozik. Vajon miért ide került, s miért nem az oktatáspolitikai dimenziót taglaló részbe? A válasz egyszerű: mivel a dualizmusnak egy időszakában a tankönyvkiadás és a tankönyvpiac meglehetősen szabad volt, a kiadásról összeszedhető tudás forrása ekkor inkább a pedagógia és az iskola világa.

A kötet utolsó szakasza a szakmai irodalom dimenziójáról szól. Ez a legkisebb terjedelmű fejezet; két alfejezetében a szerző a kortárs szakmai és a korszakra visszatekintő irodalmakkal foglalkozik.

---

akár személyes
beszélgetésben is
könnyedén fel tudná hozni,
emlékezve a legapróbb
adatokra is

A kis terjedelem érthető: meglehetősen kevesen kutatták eddig a dualizmus kori tankönyvkiadást. Közülük is kevesen vannak azok, akik kutatások fókuszába emelték a témakört.

A könyv e ponton még csak a felénél tart – bár a forrásdimenziók átfogó vizsgálatával a szerző már elkészült. A kötet második fele maga a szakirodalmak felsorakoztatása. Ez a súlyozás azonban érthető. Egy olyan műben, amely kimondottan azokat a forrásokat és irodalmakat mutatja be, amelyek egy történeti tankönyvkutatóhoz szükségesek, nemcsak a tudományos munka igazolása a forrásjegyzék, hanem ennél sokkal szervezettebben illeszkedik is a könyvbe, teljes értékű tartalmi egységként.

Összességében Molnár-Kovács Zsófia könyve nagyon sokrétű munka. Nemcsak aprólékosan informál, hanem rendre újszerű gondolatokat fogalmaz meg az épp tárgyalt forrásbázis kutatásával kapcsolatban. A másodlagos források terjedelmes összegzése pedig felhívja a figyelmet arra, hogy a témában még számos érdekes

---

a témában még számos érdekes kutatási téma rejtezik, arra várva, hogy fölfedezze valaki

---

kutatási téma rejtezik, arra várva, hogy fölfedezze valaki. Emellett a könyv – adatgazdagságának, tartalmának és nem utolsósorban stílusának, jó olvashatóságának köszönhetően – bárkinek ajánlható olvasmány, aki valamiért kapcsolatba kerül (vagy, akár neveléstörténetet tanuló

pedagógushallgatóként, szívesen kapcsolatba kerülne) a dualizmus időszakának oktatástörténetével. És már-már elengedhetetlenek mondható azok számára, akik a korszak tanköny-

veinek kutatásával szeretnének foglalkozni. De izgalmas olvasmány lehet az érdeklődő olvasók számára is, vagy hasznos annak, akinek a dualizmus oktatástörténetéből csupán néhány információra lenne szüksége.

A szerző az Új Nemzeti Kiválóság Programnak, a Felsőoktatási Posztdoktori Kutatói Ösztöndíjnak és a Felsőoktatási Fiatal Oktatói, Kutatói Ösztöndíjnak is kedvezményezettje volt. E körülmények nagyban segítették, hogy a többéves munka lezárásaképp megszülethessen a fent bemutatott könyv.

